

บทที่ 2

นโยบายการปลูกป่าเศรษฐกิจที่เกี่ยวข้อง

ในอดีตบทบาทหลักของกรมป่าไม้ในกิจการป่าไม้ เน้นเรื่องการค้ากับควบคุม กำกับการทำไม้จากป่าธรรมชาติซึ่งมีไม้สักเป็นชนิดไม้หลักเนื่องจากยังมีป่าธรรมชาติอยู่จำนวนมาก กิจกรรมส่วนใหญ่จึงเป็นเรื่องการกำกับควบคุม กำกับการทำไม้จากป่าธรรมชาติซึ่งมีไม้สักเป็นชนิดไม้หลัก เริ่มมีแนวคิดใดในการการปลูกสักเพื่อทดแทนป่าสักธรรมชาติเป็นครั้งแรกในจังหวัดแพร่ ในปี พ.ศ. 2451 แต่การเปลี่ยนแปลงทางการการปลูกป่าเศรษฐกิจเริ่มมีการดำเนินงานชัดเจนภายหลังยกเลิกสัมปทานทำไม้ทั่วประเทศ ในปี พ.ศ. 2532 ซึ่งต่อมา มีการออก พระราชบัญญัติสวนป่า พ.ศ. 2535 เป็นครั้งแรก ซึ่งถือเป็น พ.ร.บ. ฉบับแรกที่ส่งเสริมการปลูกป่าเศรษฐกิจอย่างเป็นทางการ ถือเป็นยุคใหม่ของอุตสาหกรรมไม้สวนป่า มีการกำหนดชนิดไม้ จำนวน 58 รายการบรรจุใน พ.ร.บ. สวนป่า มีการปลูกป่าในเชิงพาณิชย์มากขึ้น ประชาชนทั่วไปหันมาสนใจปลูกป่ามากขึ้น กรมป่าไม้ตั้งโครงการส่งเสริมเกษตรปลูกป่าเป็นครั้งแรกในปี พ.ศ. 2537 ซึ่งได้รับความสนใจจากประชาชนอย่างมาก

สำหรับการปลูกป่าในปัจจุบันมีการปรับเปลี่ยนบริบทจากในอดีต ซึ่งเน้นการปลูกเพื่อเศรษฐกิจเพียงด้านเดียวเป็นหลัก และมักเป็นพืชเชิงเดี่ยว (monoculture plantation) ต่อมาเมื่อไม่กี่ปีมานี้ มีการปลูกรูปแบบใหม่ที่เรียกว่า Forest Landscape Restoration (FLR) ซึ่งมีการแปลเป็นภาษาไทยอย่างไม่เป็นทางการ ว่า การฟื้นฟูภูมิทัศน์ป่าไม้ สำหรับ FLR นี้ได้ถูกนิยามและให้ความหมายไว้อย่างหลากหลาย เนื่องจากหลังจากที่การฟื้นฟูภูมิทัศน์ป่าไม้ได้กลายเป็นคำที่มีการใช้อย่างกว้างอย่างมากมาย (Mansourian and Parrotta, 2018; Sabogal *et al.*, 2015) FLR มีเป้าหมายเพื่อฟื้นฟูทั้งความอุดมสมบูรณ์ทางด้านนิเวศและการสร้างคุณภาพชีวิตที่ดีของมนุษย์ โดยมีขอบเขตที่สำคัญอยู่ 2 ด้าน คือ ด้านนิเวศ และ ด้านนิเวศ โดยสามารถทราบถึงความอุดมสมบูรณ์ทางด้านนิเวศจากการประเมินปัจจัย องค์ประกอบ และโครงสร้างของระบบนิเวศ ส่วนคุณภาพชีวิตที่ดีนั้นสามารถสะท้อนได้จากหลายด้าน ประกอบไปด้วย ความเป็นอยู่ สิ่งของเครื่องใช้ที่จำเป็นขั้นพื้นฐาน สุขภาพ ที่อยู่อาศัย ความสัมพันธ์ในชุมชนและสังคมที่ดี สุขภาพจิต และความปลอดภัยส่วนบุคคล เป้าหมายภายใต้คำนิยามของ FLR ไม่ได้มุ่งฟื้นฟูเพียงแค่ภูมิทัศน์ทั้งหมดในป่าไม้ แต่ยังรวมถึงการฟื้นฟู ความหลากหลายทางชีวภาพ การปลูกสร้างสวนป่าเศรษฐกิจ ป่าในเมือง และส่วนประกอบอื่นทั้งหมดทางภูมิทัศน์ เพื่อให้บทบาทของป่าไม้ภายในภูมิทัศน์นั้นเป็นไปอย่างเหมาะสม (Mansourian and Parrotta, 2018)

FLR ในบริบทของสวนป่าเศรษฐกิจ มีการใช้ศาสตร์ของป่าอเนกประโยชน์กันมากขึ้น ในหลายประเทศ ตัวอย่าง เช่น ในประเทศจีน ที่พยายามปรับเปลี่ยนปลูกไม้สน หรือ ยูคาลิปตัส เป็นป่าที่ใช้ประโยชน์ได้หลากหลายมากขึ้น เช่น ประโยชน์ด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (eco-tourism purposes) เพิ่มมูลค่าทางนันทนาการ (recreational value) (APFNet, 2016). และในเรื่องป่าอเนกประโยชน์นี้ สวนป่า โดยเฉพาะที่เป็นสวนระบบเกษตรยังเป็นที่ยอมรับในการนำเข้าสู่ระบบห่วงโซ่อุปทานของสวนป่าเศรษฐกิจด้วย เนื่องจากเห็นว่าไม่เพียงเนื้อไม้เท่านั้นที่เป็นผลผลิตหลัก สวนปายังได้ประโยชน์จากผลผลิตที่ไม่ใช่เนื้อไม้ เช่น ยาง ชันสน เห็ด ผลเบอร์รี่ หรือแม้แต่การบริการด้านนันทนาการ (recreational services) (EIP-AGRI, 2016)

แนวคิดและหลักการของ FLR และป่าอเนกประโยชน์ ถือเป็นการสอดคล้องกับบริบทการปลูกสร้างสวนป่าในประเทศไทย เช่นกัน ซึ่งปัจจุบันมีการใช้แนวทางของการจัดการสวนป่าอย่างยั่งยืน (Sustainable forest management) ซึ่งมีองค์ประกอบของการจัดการป่าไม้อย่างยั่งยืน (Sustainable Forest Management : SFM) เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับหลายมิติทั้งในเชิงเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม โดยมีเป้าหมายเพื่อให้มั่นใจว่า

สินค้าและบริการที่มาจากป่าไม้สามารถตอบสนองต่อความต้องการในปัจจุบันในขณะเดียวกันยังสามารถรักษาพื้นที่ป่าไว้ได้อย่างต่อเนื่อง (กรมป่าไม้ และ องค์การป่าไม้เขตร้อนระหว่างประเทศ, 2562)

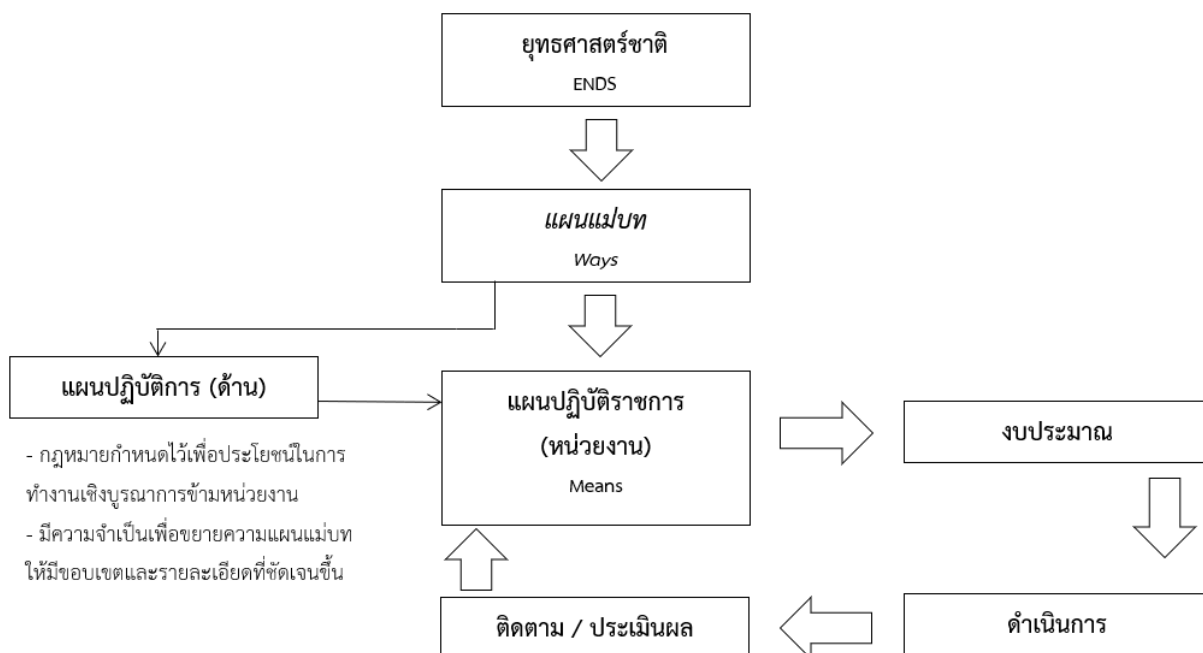
เมื่อพิจารณาในส่วนของป่าเศรษฐกิจ ทางด้านที่เกี่ยวข้องกับการกำหนดนโยบายและแผนปฏิบัติการ สามารถพิจารณาลำดับชั้นและกรอบการดำเนินงานได้เป็น 3 ระดับ คือ ระดับยุทธศาสตร์ชาติ ซึ่งถือเป็นกรอบใหญ่เป็นเป้าหมายหลักในภาพรวม (Ends) ประกอบด้วยยุทธศาสตร์ทั้งหมด 6 ด้าน โดยยุทธศาสตร์ด้านที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับป่าเศรษฐกิจ คือ ยุทธศาสตร์ชาติด้านการสร้างการเติบโตบนคุณภาพชีวิตที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม สำหรับระดับชั้นที่สอง ถือเป็นระดับวิธีการ (Ways) ประกอบด้วยแผนแม่บทที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ แผนการปฏิรูปประเทศ แผนพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ.2560-2564) นโยบายและแผนความมั่นคงระดับชาติว่าด้วยความมั่นคงระดับชาติ (พ.ศ.2560-2564) สำหรับแผนแม่บทที่เป็นกรอบดำเนินการในภาคป่าไม้ คือ แผนแม่บทภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติ ด้านการสร้างการเติบโตอย่างยั่งยืน ซึ่งต้องพิจารณาควบคู่ไปกับแผนแม่บทพัฒนาการป่าไม้แห่งชาติ (กำลังยกร่างอยู่ในปัจจุบัน) ภายใต้นโยบายป่าไม้แห่งชาติ (ภาพที่ 2.1)

ระดับที่สามถือเป็นระดับปฏิบัติ (Means) คือ แผนหน่วยงาน หรือแผนปฏิบัติการ ซึ่งดำเนินการตามกรอบแผนแม่บทให้มีความเชื่อมโยงกับยุทธศาสตร์ชาติและแผนแม่บท ซึ่งได้รับงบประมาณดำเนินการ โดยในการปฏิบัติจริง อาจมีแผนปฏิบัติการแต่ละด้าน (Function) เพื่อประโยชน์ในการทำงานเชิงบูรณาการข้ามหน่วยงาน ซึ่งมีประโยชน์ในการทำงานเชิงบูรณาการระหว่างหน่วยงานได้ และในการดำเนินงานจะมีระบบติดตามและประเมินผล สำหรับแผนในระดับปฏิบัตินี้สามารถนำแผนงาน ที่เรียกว่า ยุทธศาสตร์และแผนงานการส่งเสริมไม้เศรษฐกิจแบบครบวงจร (พ.ศ. 2561-2579) (กรมป่าไม้และคณะวนศาสตร์, 2560) ใช้เป็นแนวทางได้ ดังกล่าวในตอน 2.4 (ภาพที่ 2.2) รายละเอียดของยุทธศาสตร์ชาติ แผนแม่บทด้านการสร้างการเติบโตอย่างยั่งยืน และแผนงานด้านป่าเศรษฐกิจ คือ ยุทธศาสตร์และแผนงานการส่งเสริมไม้เศรษฐกิจแบบครบวงจร (พ.ศ. 2561-2579) ดังนี้



ที่มา: ดัดแปลงจาก ขวัญชัย (2562)

ภาพที่ 2.1 แผนภูมิแสดงลำดับชั้นและกรอบดำเนินงานของยุทธศาสตร์ชาติ แผนแม่บทภายใต้ยุทธศาสตร์ชาตินโยบายป่าไม้แห่งชาติ แผนแม่บทพัฒนาการป่าไม้แห่งชาติ และแผนปฏิบัติการของหน่วยงาน



ภาพที่ 2.2 ความเชื่อมโยงของยุทธศาสตร์ชาติ แผนแม่บท และแผนปฏิบัติฯ ซึ่งได้รับงบประมาณดำเนินการ

2.1 ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2561-2580)

รัฐบาลได้กำหนดยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2561-2580) ซึ่งถือเป็นฉบับแรกของประเทศไทย โดยรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย มาตรา 65 กำหนดให้รัฐพึงจัดให้มียุทธศาสตร์ชาติเป็นเป้าหมายการพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืน ตามหลัก ธรรมาภิบาลเพื่อใช้เป็นกรอบในการจัดทำแผนต่าง ๆ ให้สอดคล้องและบูรณาการกันเพื่อให้เกิดเป็นพลังผลักดันร่วมกันไปสู่เป้าหมายดังกล่าว โดยให้เป็นไปตามที่กำหนดในกฎหมายว่าด้วยการจัดทำยุทธศาสตร์ชาติ และต่อมาได้มีการตราพระราชบัญญัติการจัดทำยุทธศาสตร์ชาติ พ.ศ. 2560 โดยกำหนดให้มีการแต่งตั้งคณะกรรมการยุทธศาสตร์ชาติ เพื่อรับผิดชอบในการจัดทำร่างยุทธศาสตร์ชาติ กำหนดวิธีการการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำร่างยุทธศาสตร์ชาติ ในการติดตาม การตรวจสอบ และการประเมินผล รวมทั้งกำหนดมาตรการส่งเสริม และสนับสนุนให้ประชาชนทุกภาคส่วนดำเนินการให้สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชาติเพื่อให้เป็นไปตามที่กำหนดในพระราชบัญญัติการจัดทำยุทธศาสตร์ชาติ พ.ศ. 2560 คณะกรรมการยุทธศาสตร์ชาติได้แต่งตั้งคณะกรรมการจัดทำยุทธศาสตร์ชาติด้านต่าง ๆ รวม 6 คณะ เพื่อรับผิดชอบในการดำเนินการจัดทำร่างยุทธศาสตร์ชาติให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขที่กำหนด ตลอดจนได้จัดให้มีการรับฟังความคิดเห็นของประชาชนและหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องอย่างกว้างขวาง เพื่อประกอบการจัดทำร่างยุทธศาสตร์ชาติตามที่กฎหมายกำหนดยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี นี้ถือเป็นยุทธศาสตร์ชาติที่จะต้องนำไปสู่การปฏิบัติเพื่อให้ประเทศไทยบรรลุวิสัยทัศน์ “ประเทศไทยมีความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน เป็นประเทศพัฒนาแล้ว ด้วยการพัฒนาตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจ พอเพียง”

การพัฒนาประเทศในช่วงระยะเวลาของยุทธศาสตร์ชาติ จะมุ่งเน้น การสร้างสมดุลระหว่างการพัฒนา เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม โดยประกอบด้วย 6 ยุทธศาสตร์ ได้แก่ ยุทธศาสตร์ชาติด้านความมั่นคง ยุทธศาสตร์ชาติด้านการสร้างความสามารถในการแข่งขัน ยุทธศาสตร์ชาติด้านการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพทรัพยากรมนุษย์ ยุทธศาสตร์ชาติด้านการสร้างโอกาสและความเสมอภาคทางสังคม ยุทธศาสตร์ชาติด้านการสร้าง

การเติบโตบนคุณภาพชีวิตที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม และ ยุทธศาสตร์ชาติด้านการปรับสมดุลและพัฒนาระบบการบริหารจัดการภาครัฐ ในที่นี้จะกล่าวถึงยุทธศาสตร์ที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับการการปลูกป่าเศรษฐกิจคือ ยุทธศาสตร์ชาติด้านการสร้างการเติบโตบนคุณภาพชีวิตที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม

2.2 ยุทธศาสตร์ชาติด้านการสร้างการเติบโตบนคุณภาพชีวิตที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม

ยุทธศาสตร์ชาติด้านการสร้างการเติบโตบนคุณภาพชีวิตที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม มีเป้าหมายการพัฒนาที่สำคัญเพื่อนำไปสู่การบรรลุเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนในทุกมิติ ทั้งมิติด้านสังคม เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม ธรรมาภิบาล และความเป็นหุ้นส่วนความร่วมมือระหว่างกันทั้งภายในและภายนอกประเทศอย่างบูรณาการ โดยใช้พื้นที่เป็นตัวตั้งในการกำหนดกลยุทธ์และแผนงาน และให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องได้เข้ามามีส่วนร่วมในแบบทางตรงให้มากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ โดยเป็นการดำเนินการบนพื้นฐานการเติบโตร่วมกัน ไม่ว่าจะเป็นทางเศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม และคุณภาพชีวิต โดยให้ความสำคัญกับการสร้างสมดุลทั้ง 3 ด้าน อันจะนำไปสู่ความยั่งยืนเพื่อคนรุ่นต่อไปอย่างแท้จริง

ตัวชี้วัด ประกอบด้วย 1) พื้นที่สีเขียวที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม 2) สภาพแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติที่เสื่อมโทรมได้รับการฟื้นฟู 3) การเติบโตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมและ 4) ปริมาณก๊าซเรือนกระจก มูลค่าเศรษฐกิจฐานชีวภาพ โดยประเด็นยุทธศาสตร์ชาติด้านการสร้างการเติบโตบนคุณภาพชีวิตที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม ประกอบด้วย 6 ประเด็น ได้แก่

2.2.1 สร้างการเติบโตอย่างยั่งยืนบนสังคมเศรษฐกิจสีเขียว โดย 1) เพิ่มมูลค่าของเศรษฐกิจฐานชีวภาพให้สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ด้านการสร้างความสามารถในการแข่งขัน 2) อนุรักษ์และฟื้นฟูความหลากหลายทางชีวภาพในและนอกถิ่นกำเนิด 3) อนุรักษ์และฟื้นฟูแม่น้ำลำคลองและแหล่งน้ำธรรมชาติทั่วประเทศ 4) รักษาและเพิ่มพื้นที่สีเขียวที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม และ 5) ส่งเสริมการบริโภคและการผลิตที่ยั่งยืน

2.2.2 สร้างการเติบโตอย่างยั่งยืนบนสังคมเศรษฐกิจภาคทะเล โดย 1) เพิ่มมูลค่าของเศรษฐกิจฐานชีวภาพทางทะเล 2) ปรับปรุง ฟื้นฟู และสร้างทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งทั้งระบบ 3) ฟื้นฟูชายหาดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวชายฝั่งทะเลได้รับการป้องกันและแก้ไขทั้งระบบ และมีนโยบายการจัดการชายฝั่งแบบบูรณาการอย่างเป็นองค์รวม และ 4) พัฒนาและเพิ่มสัดส่วนกิจกรรมทางทะเลที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม

2.2.3 สร้างการเติบโตอย่างยั่งยืนบนสังคมที่เป็นมิตรต่อสภาพภูมิอากาศ โดย 1) ลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจก 2) มีการปรับตัวเพื่อลดความสูญเสียและเสียหาย จากภัยธรรมชาติและผลกระทบที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ 3) มุ่งเป้าสู่การลงทุนที่เป็นมิตรต่อสภาพภูมิอากาศในการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานของภาครัฐและภาคเอกชน และ 4) พัฒนาและสร้างระบบ รับมือปรับตัวต่อโรคอุบัติใหม่และโรคอุบัติซ้ำที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศ

2.2.4 พัฒนาพื้นที่เมือง ชนบท เกษตรกรรมและอุตสาหกรรมเชิงนิเวศ มุ่งเน้น ความเป็นเมืองที่เติบโตอย่างต่อเนื่อง โดย 1) จัดทำแผนผังภูมินิเวศเพื่อการพัฒนา เมือง ชนบท พื้นที่เกษตรกรรมและอุตสาหกรรม รวมถึงพื้นที่อนุรักษ์ตามศักยภาพและความเหมาะสมทางภูมินิเวศอย่างเป็นเอกภาพ 2) พัฒนาพื้นที่เมือง ชนบท เกษตรกรรม และ อุตสาหกรรมเชิงนิเวศ ที่มีการบริหารจัดการตามแผนผังภูมินิเวศ อย่างยั่งยืน 3) จัดการมลพิษที่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม และสารเคมีในภาคเกษตรทั้งระบบ ให้เป็นไปตามมาตรฐานสากลและค่ามาตรฐานสากล 4) สงวนรักษา อนุรักษ์ ฟื้นฟู และพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติ มรดกทางสถาปัตยกรรมและศิลปวัฒนธรรม อัตลักษณ์ และวิถีชีวิตพื้นถิ่นบนฐานธรรมชาติและฐานวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน 5) พัฒนาเครือข่ายองค์กรพัฒนาเมืองและชุมชน รวมทั้งกลุ่มอาสาสมัคร ด้วยกลไกการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในท้องถิ่น และ 6)

เสริมสร้างระบบสาธารณสุขและอนามัยสิ่งแวดล้อม และยกระดับความสามารถในการป้องกันโรคอุบัติใหม่และอุบัติซ้ำ

2.2.5 พัฒนาความมั่นคงน้ำ พลังงาน และเกษตรที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม โดย 1) พัฒนาการจัดการน้ำเชิงลุ่มน้ำทั้งระบบเพื่อเพิ่มความมั่นคงด้านน้ำของประเทศ 2) เพิ่มผลิตภาพของน้ำทั้งระบบในการใช้น้ำอย่างประหยัด รู้คุณค่า และสร้างมูลค่าเพิ่ม จากการใช้ทำให้ทัดเทียมกับระดับสากล 3) พัฒนาความมั่นคงพลังงานของประเทศ และส่งเสริมการใช้พลังงานที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม 4) เพิ่มประสิทธิภาพการใช้พลังงาน โดยลดความเข้มข้นของการใช้พลังงาน และ 5) พัฒนาความมั่นคงด้านการเกษตรและอาหารของประเทศและชุมชน ในมิติ ปริมาณ คุณภาพ ราคาและการเข้าถึงอาหาร

2.2.6 ยกระดับกระบวนการทัศน์เพื่อกำหนดอนาคตประเทศ โดย 1) ส่งเสริม คุณลักษณะและพฤติกรรมที่พึงประสงค์ด้านสิ่งแวดล้อมและคุณภาพชีวิตที่ดีของคนไทย 2) พัฒนาเครื่องมือ กลไกระบบยุติธรรม และระบบประชาธิปไตยสิ่งแวดล้อม 3) จัดโครงสร้างเชิงสถาบันเพื่อจัดการประเด็นร่วม ด้านการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่สำคัญ และ 4) พัฒนาและดำเนินโครงการที่ยกระดับกระบวนการทัศน์ เพื่อกำหนดอนาคตประเทศด้านทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรม บนหลักของการมีส่วนร่วมและธรรมาภิบาล

2.3 แผนแม่บท ด้านการสร้างการเติบโตอย่างยั่งยืน

แผนแม่บทด้านการสร้างการเติบโตอย่างยั่งยืน ให้ความสำคัญกับการสร้างการเติบโตอย่าง ยั่งยืนบนคุณภาพชีวิตที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม โดยสร้างการเติบโตทางด้านรายได้ คุณภาพชีวิตของประชาชนให้เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ซึ่งเป็นการเติบโตที่เน้นหลักของการใช้ประโยชน์ การอนุรักษ์ รักษา ฟื้นฟูและสร้างใหม่ฐานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน ไม่ใช่ทรัพยากรธรรมชาติจนเกินความพอดี ไม่สร้างมลภาวะต่อสิ่งแวดล้อมจนเกินความสามารถในการรองรับและเยียวยาของระบบนิเวศ การผลิตและการบริโภคเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม และสอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน ทรัพยากรธรรมชาติมีความอุดมสมบูรณ์มากขึ้นและสิ่งแวดล้อมมีคุณภาพดีขึ้น คนมีความรับผิดชอบต่อสังคม มีความเอื้ออาทร เสียสละเพื่อผลประโยชน์ส่วนรวม ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของประชาชน และทุกภาคส่วนในสังคม ยึดถือและปฏิบัติตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการพัฒนาอย่างสมดุล มีเสถียรภาพและยั่งยืน

ดังนั้น การสร้างการเติบโตอย่างยั่งยืน เน้นการอนุรักษ์และฟื้นฟูความหลากหลายทางชีวภาพในและนอกถิ่นกำเนิด พร้อมกับการรักษาและเพิ่มพื้นที่สีเขียวที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม ส่งเสริมการบริโภคและการผลิตที่ยั่งยืน ปรับปรุงฟื้นฟูและสร้างใหม่ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งทั้งระบบ ฟื้นฟูชายหาดชายฝั่งทะเลทั้งระบบ และมีนโยบายการจัดการชายฝั่งแบบบูรณาการอย่างเป็นองค์รวม พัฒนาและเพิ่มสัดส่วนกิจกรรมทางทะเลที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม ลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจก มีการปรับตัวเพื่อลดความสูญเสียและเสียหายจากภัยธรรมชาติ และผลกระทบที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ มุ่งเป้าสู่การลงทุนที่เป็นมิตรต่อสภาพภูมิอากาศ จัดการมลพิษที่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม และสารเคมีในภาคเกษตรทั้งระบบ ให้เป็นไปตามมาตรฐานสากลและค่ามาตรฐานสากล ยกระดับกระบวนการทัศน์เพื่อกำหนดอนาคตประเทศด้านทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรม บนหลักของการมีส่วนร่วมและธรรมาภิบาล เพื่อนำไปสู่การมีคุณภาพชีวิตที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม และเกิดความยั่งยืนของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในอนาคต โดยกำหนดแผนแม่บทภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติ ทั้งหมด ๕ แผนย่อย แต่ในที่นี้ขอกล่าวเฉพาะแผนย่อยที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมการปลูกป่าเศรษฐกิจ คือ แผนแม่บทภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติ ประเด็นสร้างการเติบโตอย่างยั่งยืนบนสังคมเศรษฐกิจสีเขียว

2.3.1 แผนย่อยการสร้างการเติบโตอย่างยั่งยืนบนสังคมเศรษฐกิจสีเขียว

การสร้างการเติบโตอย่างยั่งยืนบนสังคมเศรษฐกิจสีเขียว เป็นการให้ความสำคัญกับการคงไว้ซึ่งพื้นที่คุ้มครองได้รับการอนุรักษ์ คุ้มครอง เพื่อลดการสูญเสียชนิดพันธุ์ที่ถูกคุกคาม ชนิดพันธุ์เฉพาะถิ่นที่มีผลกระทบต่อระบบนิเวศ รวมทั้งการลดความขัดแย้งระหว่างสัตว์ป่ากับคนและชุมชน ตลอดจนให้ความสำคัญกับการบริหารจัดการป่าไม้เชิงพื้นที่ โดยนำนวัตกรรมและเทคโนโลยีสมัยใหม่มาประยุกต์ใช้ในการหยุดยั้งการบุกรุกทำลายพื้นที่ป่า พัฒนาการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ พัฒนาการของรัฐบาลและออกกฎระเบียบเพื่อสนับสนุนการเพิ่มพื้นที่ป่า ลดความขัดแย้งระหว่างคนกับ สัตว์ป่า สนับสนุนการเพิ่มพื้นที่สีเขียวทั้งในเขตเมืองและชุมชน นอกจากนี้ยังจะต้องส่งเสริมการลงทุนและเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการผลิตและการบริโภคไปสู่การผลิตและการบริโภคอย่างยั่งยืน

แผนย่อยการสร้างการเติบโตอย่างยั่งยืนบนสังคมเศรษฐกิจสีเขียว ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมการปลูกป่าเศรษฐกิจ คือ การรักษาและเพิ่มพื้นที่สีเขียวที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม โดยการบริหารจัดการป่าไม้เชิงพื้นที่ที่มีการปกป้องรักษาหยุดยั้งการทำลายพื้นที่ป่าไม้ พื้นที่ระบบนิเวศป่าธรรมชาติที่สมบูรณ์ ส่งเสริมการใช้ประโยชน์พื้นที่ต้นน้ำที่เหมาะสมและไม่เกิดผลกระทบ ส่งเสริมการปลูกป่าและไม้เศรษฐกิจและอุตสาหกรรมจากป่าปลูกแบบครบวงจร รวมไปถึงการสร้างและพัฒนาพื้นที่สีเขียวเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจและการเรียนรู้ทางธรรมชาติในเขตชุมชนเมืองและชนบท เพื่อให้เกิดจิตสำนึกในการอนุรักษ์และการได้รับความสุขจากทรัพยากรธรรมชาติ โดยกำหนดเป้าหมายพื้นที่ป่าและพื้นที่สีเขียวไม่น้อยกว่าร้อยละ 55 ของพื้นที่ประเทศโดยแบ่งเป็นพื้นที่สีเขียวที่เป็นป่าธรรมชาติ ร้อยละ 35 พื้นที่สีเขียวหรือป่าเศรษฐกิจเพื่อการใช้ประโยชน์ ร้อยละ 15 และป่าในเมืองและพื้นที่สีเขียวเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจและการเรียนรู้ ร้อยละ 5 และอนุรักษ์พื้นที่ผืนป่าหายากใกล้สูญพันธุ์ ที่มีมูลค่าทางเศรษฐกิจ โดยมีแนวทางพัฒนาที่สำคัญ คือ

2.3.1.1 พื้นที่สีเขียวที่เป็นป่าธรรมชาติเพิ่มขึ้น หยุดยั้งการบุกรุกทำลายพื้นที่ป่า โดยประยุกต์ใช้เทคโนโลยีในการบริหารจัดการพื้นที่เสี่ยงต่อการถูกบุกรุก พร้อมทั้งให้มีการบริหารจัดการเชิงพื้นที่และมีการบูรณาการทุกหน่วยงานในการตรวจติดตาม เฝ้าระวังและป้องกันการบุกรุกป่า และส่งเสริมการฟื้นฟูระบบนิเวศป่าธรรมชาติที่เสื่อมโทรมสภาพ พื้นที่ป่าอนุรักษ์ตามกฎหมาย พื้นที่ป่าต้นน้ำบนพื้นที่สูงชัน และพื้นที่แนวกันชน รวมทั้งส่งเสริมการใช้ประโยชน์พื้นที่ต้นน้ำที่เหมาะสมและไม่เกิดผลกระทบ โดยกำหนดสิทธิชุมชนเข้าที่เข้าไปใช้ประโยชน์จากป่านั้น จะต้องคำนึงถึงความปลอดภัยของระบบนิเวศ ชีตจำกัด และศักยภาพในการฟื้นตัว เพื่อให้ชุมชนมีความรู้สึกหวงแหน เกิดการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ และมีการปลูกป่าเพิ่มขึ้น ตามหลักการผู้ได้รับประโยชน์จากป่าเป็นผู้ดูแลป่า และเน้นการใช้ประโยชน์ที่ไม่เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมในรูปแบบคนอยู่กับป่าอย่างยั่งยืนรวมทั้งผลักดันพื้นที่ป่าไม้ให้เป็นมรดกโลก

2.3.1.2 พื้นที่สีเขียวเพื่อการใช้ประโยชน์เพิ่มขึ้น โดยส่งเสริมปลูกไม้เศรษฐกิจและอุตสาหกรรมจากป่าปลูกแบบครบวงจร สร้างกลไกที่ถูกต้องตามหลักวิชาการและกฎหมาย เพื่อสามารถระบุแหล่งกำเนิดของไม้และป้องกันการลักลอบทำไม้ที่ผิดกฎหมาย

2.3.1.3 พื้นที่สีเขียวในเขตเมืองเพิ่มขึ้น โดยสร้างและพัฒนาพื้นที่สีเขียวเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจและการเรียนรู้ทางธรรมชาติในเขตชุมชนเมืองและชนบท เพื่อให้ประชาชนได้ประโยชน์และรู้สึกใกล้ชิดธรรมชาติ เกิดความรู้สึกหวงแหน เกิดจิตสำนึกในการอนุรักษ์และได้รับความสุขจากทรัพยากรธรรมชาติ และจัดทำแผนที่แนวเขตพื้นที่สีเขียวที่เป็นมาตรฐานเดียวกัน และจัดทำฐานข้อมูลพื้นที่สีเขียวรายจังหวัด รวมทั้งส่งเสริมการบริหารจัดการพื้นที่ป่าชุมชนและป่าครอบครัวแบบมีส่วนร่วม

2.4 ยุทธศาสตร์และแผนงานการส่งเสริมไม้เศรษฐกิจแบบครบวงจร (พ.ศ. 2561-2579)

ดังที่ได้กล่าวมาข้างต้น เป็นแผนแม่บทภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติที่จะช่วยขับเคลื่อน การส่งเสริมการปลูกไม้เศรษฐกิจในอนาคต อย่างไรก็ตาม นอกเหนือจากแผนแม่บทนี้ ก่อนที่จะมีการจัดทำยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี กรมป่าไม้ กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ตระหนักถึงความจำเป็นในการกำหนดยุทธศาสตร์ระยะยาวเช่นกัน ได้มีการจัดทำยุทธศาสตร์และแผนงานการส่งเสริมไม้เศรษฐกิจแบบครบวงจร (พ.ศ. 2561-2579) (หรือเรียกว่า ยุทธศาสตร์ไม้เศรษฐกิจ) เสร็จเมื่อพ.ศ. 2560 ยุทธศาสตร์นี้อาจใช้เป็นแนวทางหรือกรอบดำเนินงานด้านการส่งเสริมไม้เศรษฐกิจได้ วัตถุประสงค์สำคัญของยุทธศาสตร์เพื่อกำหนดกรอบการดำเนินงานเชิงนโยบายของชาติ (strategic framework) รองรับการลงทุน ผลักดัน สนับสนุน และเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของเกษตรกร ผู้ประกอบการ นักพัฒนา และนักส่งเสริม ในการเพิ่มพื้นที่ปลูกไม้เศรษฐกิจ โดยใช้การพัฒนาไม้เศรษฐกิจเป็นกลไกในการขับเคลื่อน “เศรษฐกิจจากฐานชีวภาพ” หรือ “เศรษฐกิจเขียว (green economy)” เพื่อสร้างโอกาสให้เกษตรกร ผู้ประกอบการ ภาคธุรกิจ และเอกชน ได้หันมาให้ความสนใจต่อการปลูกไม้เศรษฐกิจเพื่อสร้างรายได้ช่วยในการขจัดความยากจนหรือภาวะหนี้สินของเกษตรกรในชนบท ยังช่วยสร้างความมั่นคงทางอาชีพให้เกษตรกร นอกจากนี้ยังเพิ่มทางเลือกในการทำการเกษตรที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมและสุขภาพ ผลผลิตที่ได้มีคุณภาพดีเป็นที่ยอมรับและความต้องการของตลาดทั้งภายในประเทศและต่างประเทศ ช่วยเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขัน ยกฐานะของรายได้ของประชากรในประเทศให้หลุดพ้นจากรายได้ปานกลางสู่รายได้สูง และที่สำคัญผลพลอยได้อีกประการหนึ่งของการส่งเสริมไม้เศรษฐกิจในประเทศคือ ช่วยเพิ่มพื้นที่สีเขียวหรือพื้นที่ป่าไม้ในรูปแบบของป่าเศรษฐกิจหรือสวนไม้เศรษฐกิจ และยังเชื่อมโยงในมิติด้านการจัดการสิ่งแวดล้อม การลดภาวะโลกร้อน (global warming) และการรับมือกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศของโลก โดยใช้บทบาทของภาคป่าไม้ในการดูดซับก๊าซเรือนกระจก

กระบวนการจัดทำ “ยุทธศาสตร์ไม้เศรษฐกิจ” อาศัยการมีส่วนร่วมจากภาคส่วนต่าง ๆ ในหลายขั้นตอน มีการจัดประชุมหลายครั้งเพื่อรับฟังประเด็นสำคัญในการขับเคลื่อนการปลูกไม้เศรษฐกิจ ทั้งการประชุมกลุ่มย่อย และประชุมใหญ่ ที่มีทั้งนักวิชาการ ผู้ทรงคุณวุฒิ เกษตรกร ผู้ประกอบการ ตลอดจนการจัดประชุมเพื่อรับฟังข้อคิดเห็นต่อร่างยุทธศาสตร์ไม้เศรษฐกิจ เพื่อปรับปรุงให้เป็นไปตามความต้องการของหลายภาคส่วน ใน “ยุทธศาสตร์ไม้เศรษฐกิจ” ไม่ได้กำหนดเป้าหมายเฉพาะการเพิ่มพื้นที่ปลูก แต่ได้กำหนดเป้าหมายไว้ 3 ด้าน ได้แก่

- 2.4.1 พื้นที่ปลูกไม้เศรษฐกิจเพิ่มขึ้นเป็นไม่น้อยกว่า 26 ล้านไร่
- 2.4.2 รายได้เฉลี่ยของเกษตรกรผู้ปลูกไม้เศรษฐกิจไม่น้อยกว่า 4.2 แสนบาทต่อคน/ปี
- 2.4.3 ผลผลิตภัณฑ์มวลรวมภาคป่าไม้ของประเทศไม่น้อยกว่า 2 ล้านล้านบาท (พ.ศ.2579)

ใน “ยุทธศาสตร์ไม้เศรษฐกิจ” ได้กำหนดพื้นที่เป้าหมาย 26 ล้านไร่ ไว้อย่างชัดเจน ทั้งในพื้นที่ของรัฐและของเอกชน ซึ่งในแต่ละพื้นที่จำเป็นต้องใช้ยุทธศาสตร์ในการขับเคลื่อนที่แตกต่างกัน และกำหนดความหมายของ “ไม้เศรษฐกิจ” ไว้อย่างชัดเจนว่าหมายถึง “ไม้ยืนต้นทุกชนิด รวมถึงไม้ที่ปลูก หรือขึ้นเองตามธรรมชาติ และอยู่นอกเขตป่าอนุรักษ์ ที่มีการใช้ประโยชน์เนื้อไม้ และ/หรือ ผลผลิตอื่นที่ไม่ใช่เนื้อไม้เพื่อการค้า” ซึ่งอาจเป็นได้ทั้งไม้โตช้าที่มีอายุการตัดฟันยาว และราคาสูงมาก เช่น พะยุง เป็นต้น ไม้โตปานกลางที่มีอายุการตัดฟันยาว และราคาสูง เช่น สัก เป็นต้น ไม้โตปานกลางที่มีอายุการตัดฟันยาว และราคาค่อนข้างสูง เช่น ประดู่ และยางพารา เป็นต้น และไม้โตเร็วที่มีอายุการตัดฟันสั้น เช่น ยูคาลิปตัส กระถินลูกผสม และกระถินยักษ์ เป็นต้น สำหรับ “ยุทธศาสตร์ไม้เศรษฐกิจ” ประกอบด้วย 7 ยุทธศาสตร์ 21 แผนงาน และ 67 โครงการ สรุปได้ดังนี้

ยุทธศาสตร์ที่ 1 การพัฒนาและปรับปรุงกฎหมายเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการส่งเสริมไม้เศรษฐกิจ มุ่งเน้นการปรับปรุงกฎหมาย บังคับปลูกในพื้นที่ ส.ป.ก. พัฒนาหลักเกณฑ์รองรับเกษตรกร

ยุทธศาสตร์ที่ 2 การจัดเตรียมพื้นที่รองรับการส่งเสริมไม้เศรษฐกิจ เน้นการเตรียมและพัฒนา ศักยภาพของพื้นที่ปลูก

ยุทธศาสตร์ที่ 3 การพัฒนามาตรการทางการคลัง การเงิน และระบบตลาด เพื่อสร้างแรงจูงใจ เน้นการลดหย่อนภาษี กองทุนไม้เศรษฐกิจ สินเชื่อดอกเบี้ยต่ำ และบทบาทภาคเอกชนส่งเสริมการปลูกไม้เศรษฐกิจ

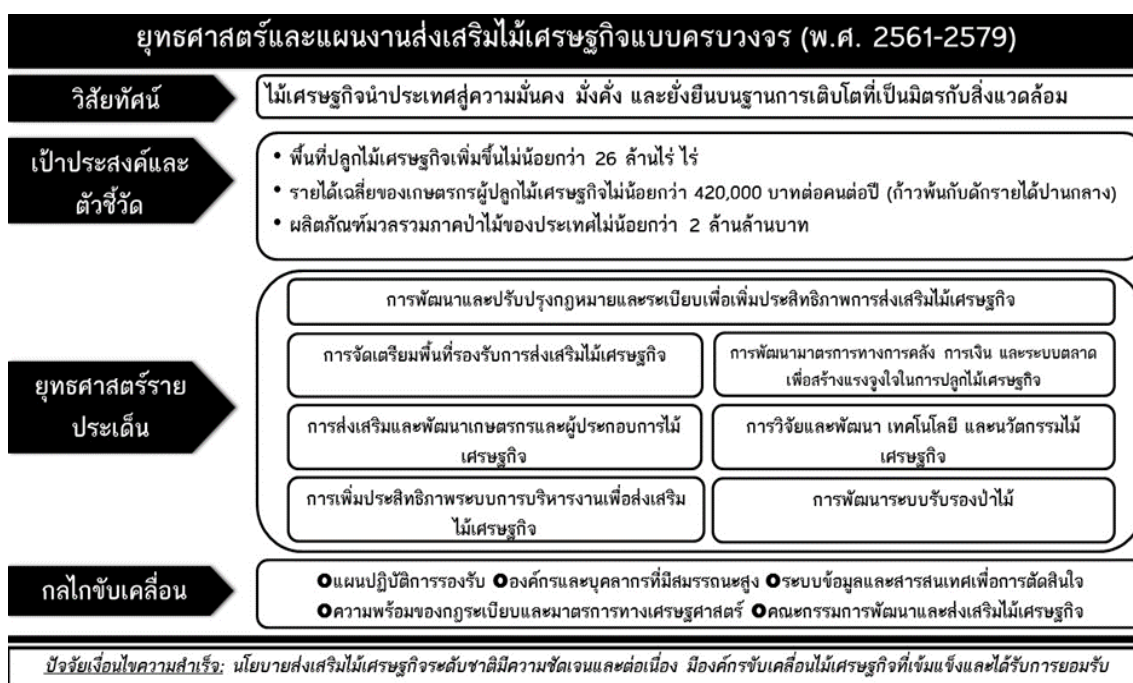
ยุทธศาสตร์ที่ 4 การส่งเสริมและพัฒนาเกษตรกร และผู้ประกอบการไม้เศรษฐกิจเน้นการ รวมกลุ่มเกษตรกร ต้นแบบเกษตรกร การถ่ายทอดเทคโนโลยีและผลักดันไม้เศรษฐกิจสู่อาชีพ

ยุทธศาสตร์ที่ 5 การวิจัยและพัฒนา เทคโนโลยี และนวัตกรรมไม้เศรษฐกิจ เน้นการวิจัยพัฒนา พันธุ์ไม้ การจัดการสวนไม้ การใช้ประโยชน์ไม้ และภาคีระหว่างประเทศ

ยุทธศาสตร์ที่ 6 การเพิ่มประสิทธิภาพระบบการบริหารงานเพื่อส่งเสริมไม้เศรษฐกิจ เน้นการ พัฒนาศักยภาพด้านส่งเสริมอาชีพนักส่งเสริมไม้เศรษฐกิจ พัฒนาระบบการให้บริการและการประชาสัมพันธ์เชิงรุก

ยุทธศาสตร์ที่ 7 การพัฒนาระบบการรับรองป่าไม้ เน้นการพัฒนาระบบการรับรองป่าไม้ เตรียม ความพร้อมองค์กรรับรอง อบรมเกษตรกร ผู้ประกอบการ และเพื่อรับการตรวจรับรอง (ภาพที่ 2.3)

สำหรับ กรมป่าไม้ ได้เริ่มผลักดันแนวทางของการส่งเสริมไม้เศรษฐกิจผ่านยุทธศาสตร์ไม้เศรษฐกิจ เพื่อการขับเคลื่อนประเทศไทยยุค 4.0 โดยเฉพาะอย่างการขับเคลื่อนกระบวนการทบทวนและแก้ไขกฎหมายและ กฎระเบียบต่าง ๆ ที่เป็นอุปสรรคในการส่งเสริมไม้เศรษฐกิจ ซึ่งขณะนี้ได้เริ่มต้นไปพอสมควรแล้ว น่าจะเป็นนิมิต หมายที่ดีในการเริ่มต้นเพื่อให้ถึงเป้าหมายในอนาคต



ที่มา: กรมป่าไม้ และคณะวนศาสตร์ (2560)

ภาพที่ 2.3 ยุทธศาสตร์และแผนงานส่งเสริมไม้เศรษฐกิจแบบครบวงจร (พ.ศ. 2561-2579)

ตารางที่ 1 พื้นที่เป้าหมายสำหรับส่งเสริมไม้เศรษฐกิจแบบครบวงจร

ประเภทของพื้นที่	เนื้อที่ (ล้านไร่)
พื้นที่เป้าหมายปลูกไม้เศรษฐกิจทั้งหมด	26.0

1. พื้นที่ในเขตป่า (พื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติที่เสื่อมโทรม)	8.7
1.1 พื้นที่ถูกรุกปลูกยางพารา	3.1
1.2 พื้นที่ถูกรุกปลูกปาล์มน้ำมัน	0.4
1.3 พื้นที่ป่าสงวนเสื่อมโทรม (ลุ่มน้ำชั้น 3, 4 และ 5)	5.2
2. พื้นที่นอกเขตป่า	14.6
2.1 พื้นที่นาไม่เหมาะสม (ร้อยละ 10 ของพื้นที่ 30 ล้านไร่)	3.0
2.2 พื้นที่ในความรับผิดชอบของสำนักงานปฏิรูปที่ดินเพื่อการเกษตร (ส.ป.ก.) (ไม่เกินร้อยละ 20 ของพื้นที่ 30 ล้านไร่)	5.0
2.3 พื้นที่ในความรับผิดชอบของอนุกรรมการนโยบายที่ดินแห่งชาติ (คทช.)	1.0
2.4 พื้นที่ดินกรรมสิทธิ์อื่น ๆ	5.6
3. พื้นที่สีเขียวในเขตเมือง	2.7

ที่มา: กรมป่าไม้ และคณะวนศาสตร์ (2560)

สรุป

เป็นที่น่ายินดีที่ปัจจุบันกระแสการปลูกต้นไม้ โดยเฉพาะไม้ยืนต้นกำลังมีความตื่นตัว ผสมกับปัจจัยเสริมหลายด้านในเชิงนโยบายภาครัฐ ซึ่งมีการกำหนดกรอบเชิงนโยบายด้านการปลูกป่าที่ชัดเจน จากกรอบการดำเนินงานทั้ง 3 ระดับ คือ ระดับยุทธศาสตร์ชาติ ซึ่งถือเป็นกรอบใหญ่เป็นเป้าหมายในภาพรวม ซึ่งทางด้านภาคป่าไม้ที่เกี่ยวข้องกับการปลูกป่า คือ ยุทธศาสตร์ชาติด้านการสร้างการเติบโตบนคุณภาพชีวิตที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม ลำดับขั้นที่สองถือเป็นระดับวิธีการ (Ways) คือแผนแม่บทซึ่งเกี่ยวข้องกับภาคป่าไม้ คือ แผนแม่บทภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติ ด้านการสร้างการเติบโตอย่างยั่งยืนโดยต้องพิจารณาควบคู่ไปกับแผนแม่บทพัฒนาการป่าไม้แห่งชาติ และระดับที่สามถือเป็นระดับปฏิบัติ (Means) อันหมายถึง แผนปฏิบัติราชการหรือแผนปฏิบัติการ ซึ่งกรอบทั้ง 3 มีความเชื่อมโยงกัน สำหรับแผนปฏิบัติปฏิบัติ อาจมีการดำเนินงานจากหน่วยงานเอง หรือตามแผนปฏิบัติการเฉพาะด้าน (Function) ก็ได้ ซึ่งแผนปฏิบัติงานแบบนี้ เอื้อให้เกิดการทำงานเชิงบูรณาการข้ามหน่วยงานได้มากกว่าในอดีต สำหรับแผนงานส่งเสริมไม้เศรษฐกิจแบบครบวงจร (พ.ศ. 2561-2579) ถือว่ามีประโยชน์มาก เนื่องจากมีการกำหนดเป้าประสงค์ ตัวชี้วัด และยุทธศาสตร์ย่อย (7 ประเด็น) ไว้อย่างชัดเจน สามารถใช้ยึดถือเป็นแนวทางการส่งเสริมฯ ได้ ทั้งในระยะสั้นและระยะยาว ถือเป็นกลไกสำคัญที่จะช่วยขับเคลื่อนให้การส่งเสริมการปลูกป่าเศรษฐกิจประสบความสำเร็จได้เร็วและมีประสิทธิภาพมากขึ้น

เอกสารอ้างอิง

ขวัญชัย ดวงสถาพร. 2562. เอกสารประกอบการบรรยายเรื่อง นโยบายป่าไม้แห่งชาติ การประชุมการป่าไม้ ประจำปี พ.ศ. 2562. วันที่ 19 สิงหาคม 2562. สถาบันคชบาลแห่งชาติ ในพระอุปถัมภ์ฯ จังหวัดลำปาง.

- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2561. ยุทธศาสตร์ชาติ พ.ศ. 2561-2580. สำนักงานเลขาธิการของคณะกรรมการยุทธศาสตร์ชาติ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
- กรมป่าไม้. 2562. กรมป่าไม้ 123 ปี รักป่า รักประชาชน. กรมป่าไม้, กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. 138 น.
- กรมป่าไม้ และคณะวนศาสตร์. 2560. รายงานฉบับสมบูรณ์ ยุทธศาสตร์และแผนงานการส่งเสริมเศรษฐกิจแบบครบวงจร (พ.ศ.2561-2579). กรมป่าไม้ กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.
- กรมป่าไม้ และ องค์การป่าไม้เขตร้อนระหว่างประเทศ. 2562. คู่มือการใช้เกณฑ์และตัวชี้วัดสำหรับการจัดการสวนป่าและชุมชนอย่างยั่งยืน. กรมป่าไม้ กรุงเทพฯ.
- APFNet. 2016. Construction of Multifunction Forest Management Demonstration Sites - Phase II. Available Source: <http://www.apfnet.cn/en/show-model6-967.html>, December 23, 2019
- Sabogal, C., McGuire, D., Christophe, B. 2015. Forest and landscape restoration: Concepts, approaches and challenges for implementation. Unasylva 245 (66): 3-10.
- Mansourian, S. and Parrotta, J. 2018. Forest Landscape Restoration: Integrated approaches to support effective implementation. US Forest Service, USA. Routledge. 249 p.
- The European Innovation Partnership for Agricultural (EIP-AGRI) network. 2016. New value chains from multifunctional forests now on the agenda. Available Source: <https://eustafor.eu/new-value-chains-from-multifunctional-forests-now-on-the-eu-agenda/>, December 23, 2019.